

| *Nomenclator*
quadrilinguis

Boemico-Latino-Graeco-Germanicus

continens omnium ferme rerum,
quae in probatis omnium doctrinarum
autoribus inveniuntur, appellationes,
in quatuor classes distinctus, quarum prima est de Deo,
secunda de natura, tertia de homine, quarta de artibus,
in usum studiosae iuventutis editus studio, opera
et sumptibus M. Danielis Adami a Weleslavina.
In fine additi sunt duo indices copiosissimi,
Bohemicus et Latinus.

Anno Domini
M.D.XCIIX.

^{1v} | Ioannes Sturmius.

Diligenter faciendum est, ut pueri copiam sibi atque facultatem vocabulorum comparent rerum earum omnium, quae in quotidiano versantur usu, quae sensibus hominum sunt explicatae. Nihil videatur in corpore hominis, nihil in pecudibus, nihil sit in culina, in cella vinaria, in cella frumentaria, ad coenam quotidianam nihil adferatur, nihil in hortis conspiciatur herbarum, fruticum, arborum, nihil in scholis sit usurpatum, nihil in bibliotheca, nihil in templis frequentatum, nihil in coelo sensus quotidie hominum moveat, quod pueri, quoad eius fieri poterit, non queant Latino nominare nomine.

2r | Clarissimis viris, prudentissimis consulibus, optimis senatoribus regiae urbis metallicaе Cuttenbergae in Bohemia, dominis meis et bonarum literarum moecenatibus observandis.
S. P. D.

Cogitanti mihi et serio mecum deliberanti, cui novum hunc *Nomenclatorem quadrilinguam* studio, opera et impensis meis editum consecrarem et dedicatione mea quasi proprium facerem, vos primi animo meo oblatis estis, viri clarissimi, consules prudentissimi et senatores optimi. Neque id vel immerito vestro vel sine justa ratione, quae me ad hoc consilium sponte propensum suo pondere impulit.

Nam, ut quod primum in deliberationem meam venit, breviter attingam: urbs vestra Cuttenberga celeberrima, viris et opibus olim potens, partem ortus mei aequam sibi vindicat cum triurbe Praga, naturali et vera patria mea, a qua etiam primas partes et principem locum, pace et bello, domi forisque obtinuit et quasi minor metropolis ac thesaurus regni huius habita fuit semper. Taceo antiquum foedus, quod urbi vestrae cum majori Praga | fuit ab anno Domini 1338 sub rege Bohemiae Iohanne, Caroli IIII. imperatoris, Patris patriae pientissimi genitore, quo duae istae urbes primariae in unam quasi civitatem coiverunt, ut qui civis esset Pragensis, idem jus haberet civitatis Cuttnensis, et qui esset civis Cuttnensis, gauderet etiam jure et civitate Pragensi. Mater mea charissima Regina, pia memoriae, in Montibus Cuttnis (hoc nomine antiquitus insignitam urbem vestram reperio) nata fuit ex honestis parentibus, Iacobo statuario patre, matre etiam nobili Elisa Loreczka ac Elkusse. Et avi quidem mei materni eiusque artis extant adhuc hodie manifesta apud vos monumenta: pars in templo insigni ad D. Barbarae, ara videlicet sacrosanctae Coenae dominicae, pars in prytaneo sive senaculo vestro, utpote imagines Salvatoris Domini et duodecim eius apostolorum de solido ligno exsculptae, quas ego – nuper in urbe vestra hospes – non absque voluptate animi mei et perjucunda recordatione avi (quem vivum non vidi, quod is ante me natum hasta inquilini sui ebrii, dum uxorem eius contra injuriam viri tueretur, temere trajectus, hic Pragae, quo se cum arte sua jam pridem transtulerat, interiit) lubens contemplatus sum. Benevolentiam autem vestram et civium vestrorum tantam semper expertus fui, quantam vix sperare auderem, si in ipsa civitate vestra natus essem.

3r Sed accedit alia causa propositi mei, quae me ad hanc dedicationem per|movit. Res publica vestra semper obtinuit hanc laudem, quod et amaret honestas artes et liberaliter proveheret illarum studia. Id verissimum esse, ostendit schola vestra superior magnis sumptibus ab ipsis fundamentis de novo extracta: viris clarissimis et vel ob amorem ac patrocinium literarum memoria aeterna dignis, Sigismundo Kozelio a Rysenthal primate, et Nicolao Wodnano a Czarowa, Caesario praetore vestro, autoribus et promotoribus operis, quos sicut vivos in summa concordia versari jucunde spectavimus, ita mortuos intra breve tempus quasi mutuo datis dextris alter alterum insequeretur, merito luximus. Haec igitur schola nova et memoriam illorum mortuorum renovabit semper et vestram virtutem ac munificentiam notam faciet omnibus, praesertim quod non contenti aedificium hoc pro Musis erexisse, stipendia etiam docentibus in eo constituistis honestissima, discentibus autem pauperioribus ita de sustentatione providistis, ut citra metum famis ac inopiae utrique cum docere, tum discere bonas artes et officio suo vacare possint. Talis cura digna est magistratu civili ac prudenti, ut non solum procuret praesentia commoda civium, sed etiam provideat in futurum, qualem post se velit esse posteritatem. Sunt enim scholae seminaria oeconomiarum, rerum publicarum et ecclesiarum, ex quibus partibus constat totum corpus societatis humanae in hac | vita. Et recte sensit Cicero: „nullum munus rei publicae majus meliusve afferri posse, quam si doceatur atque erudiatu juvenus; his praesertim moribus ac temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda atque coercenda videatur“.¹

Restat, ut tertiae causae huius dedicationis mentionem faciam. Ea est, quod ex urbe vestra et a vestris hominibus auxilium mihi latum fuit in expositione huius *Nomenclatoris*. In quo cum sint aliquot capita de

¹ M. T. Cicero, *De divinatione* 2,4: „Quod enim munus rei publicae adferre maius meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juvenutem, his praesertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda ac coerenda sit?“

officiis, instrumentis et venis metallicis, de machinis tractoriis, vectoriis, aquaeductoriis et spiritalibus, de experimentis, item praeparationibus et coctura metallorum et instrumentis ad hanc artem necessariis, nec mihi notationes harum Bohemicae et propriae, utpote rei metallicae ignaro, cognitae atque obviae essent, necesse habui confugere ad harum rerum artifices et impetravi, quod volui, a viris clarissimis et mei amantissimis, amicis honorandis, domino Iacobo Melissaero, ecclesiae vestrae decano et pastore vigilantissimo, domino Sigismundo Kozelio a Rysenthal, scholae patrono praecipuo, et domino Ioanne Pisce, rei publicae syndico fidelissimo. Hi enim tres navarunt mihi hanc operam et collatis sententiis accersitisque metallicis artificibus consignarunt appellationes Bohemicas, quae in capitibus istis reperiuntur, et ad me miserunt. Quos ego sane honoris et meriti ipsorum gratia nominare volui in hac epistola mea, ne fraudare quenque videar de|bita laude, et ut scholastici, qui ex his proficient, sciant, cui harum rerum notitiam acceptam ferre debeant.

Merito igitur atque optimo jure ad vos, viri clarissimi, et in vestrae rei publicae illustrem scholam redit hic *Nomenclator*, qui bona ex parte inde prodiit, ne priores causas hic repetam, quod et me decuit, vobis et vestro nomini foetum hunc meum consecrare propter suavissimam recordationem patriae maternas et vos dignissimi estis tali honore propter virtutem et insignem liberalitatem vestram, quam in scholis et scholasticorum studiis conservandis, augendis et promovendis impenditis. De utilitate vero huius *Nomenclatoris* disserere supersedeo, quod haec ita publice omnibus nota est, ut vel ex defectu, quo hactenus scholae nostrae magno cum detrimento studiorum puerilium laborarunt, manifesta esse possit. Postremo a vobis oro, Mecoenates optimi, ut et studium hoc meum benigne accipiatis et favore vestro scholas complecti pergatis. Deus Optimus Maximus vos omnes, rem publicam vestram, ecclesias et scholas sua misericordia protegat, tueatur et ab omni malo clementer conservet, amen.

Pragae, Calendis Novembribus, Anno Visitationis divinae 1598.

Daniel Adamus a Weleslavina, civis et typographus Pragensis.

1r | *Čtyřjazyčný¹ česko-latinsko-řecko-německý nomenklátor²*, obsahující pojmenování téměř všech věcí, které se nalézají u osvědčených autorů všech oborů; rozdělen je do čtyř tříd, z nichž první je o Bohu,³ druhá o přírodě,⁴ třetí o člověku⁵ a čtvrtá o uměních.⁶ Vydán byl k užítku zvědavé mládeže, úsilím, péčí a na náklady mistra Daniela Adama z Veleslavína. Na konci jsou připojeny dva velmi obsáhlé rejstříky, český a latinský. Léta Páně 1598.

1v | Johann Sturm.⁷

Je třeba pečlivě se postarat o to, aby si žáci osvojili bohatou slovní zásobu všech věcí, které se každodenně opakují a které se představují lidským smyslům. Není nic na lidském těle, na dobytku, v kuchyni, ve vinném sklepe, v sýpce, nic ve vztahu ke každodenní stravě, nic nebudí pozornost v květinové či ovocné zahradě nebo v sadu, nic se neprobírá ve školách, v knihovně, nic se nenavštěvuje v kostelích, nic na nebi nepodněcuje každodenně lidské smysly, co by žáci – pokud by to bylo třeba – nemohli pojmenovat latinským názvem.

2r | Přeslavným mužům, nejmoudřejším konšelům, nejlepšími radními královského horního města Kutné Hory v Čechách, mým pánům a mecenášům, kteří pečují o vzdělanost a kulturu, posílám mnoho pozdravů.

Když jsem zvažoval a vážně přemýšlel, komu bych tento nový čtyřjazyčný *Nomenklátor*, vydaný vlastním úsilím, prací a svým nákladem, věnoval a komu by mohl díky mé dedikaci náležet, napadli jste mne jako první vy, přeslavní muži, nejmoudřejší konšelé a nejlepší radní. A není bez vaší zásluhy nebo bez spravedlivého úsudku, co mne pohnulo k tomuto rozhodnutí spontánně, svou vlastní důležitostí.

Abych se však krátce dotkl toho, co jsem zvažoval na prvním místě: vaše proslulé město Kutná Hora, kdysi vlivné muži i bohatství, si osobuje stejně velkou zásluhu na mém zrodu jako trojměstí Praha, můj přirozený a skutečný domov, od něhož Kutná Hora také získala přední postavení a vedoucí místo v míru i ve válce, v soukromí i na veřejnosti, a vždy byla považována za malou metropoli a pokladnici tohoto království.

2v Pomlčím o staré smlouvě, uzavřené mezi vaším městem a Větším Městem pražským | Léta Páně 1338 za českého krále Jana, otce císaře Karla IV., nejzbožnějšího Otce vlasti, kdy se tato dvě přední města spojila jakoby v jednu obec, takže kdo byl měšťanem pražským, měl také práva kutnohorské obce, a kdo byl měšťanem kutnohorským, těšil se i z práva města pražského. Moje nejdraší matka Regina,⁸ blahé paměti, se narodila na Horách Kutných (tímto jménem odjakživa zdůrazňuji významnost vašeho města) z urozených rodičů, z otce

¹ Edici Veleslavínovy latinské předmluvy a svůj český překlad předmluvy uveřejnila před časem též Marie Kyralová v knize Mirjam Bohatcové *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů. Studie k završení knižní tvorby Mistra Daniela Adama z Veleslavína, † 18. 10. 1599*. Praha, Karolinum 2005, s. 362–366.

² Výraz *nomenclator* ponechávám nepřeložený; jeho ekvivalentem by mohlo např. být „názvosloví“, „slovník pojmenování“, „věcný slovník“ apod.

³ Třída I., kap. 1–4.

⁴ Třída II., kap. 1–57.

⁵ Třída III., kap. 1–19.

⁶ Třída IV., kap. 1–78, a dále geografické dodatky 1–7. Celkem tedy jde o 165 kapitol řazených podle věcného hlediska.

⁷ Johann Sturm (Iohannes Sturm, 1507–1598) byl jedním z nejvýraznějších německých humanistických pedagogů. Působil ve Štrasburku. Jako propagátor pedagogických snah a zásad Philippa Melanctona ovlivnil i české školství. Svá díla stylizoval ve vybroušené ciceronské latině. (Srov. kol. aut., *Slovník latinských spisovatelů*. Praha, Leda 2004, s. 549; Josef Hejnic – Jan Martínek: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 5*. Praha, Academia 1982, s. 238–239).

⁸ Srov. biografický medailon Jaroslava Kolára, in: kol. aut. pod ved. Vladimíra Forsta, *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1, A–G*. Praha, Academia 2000, s. 28–30.

Jakuba Statuaria (Sochaře) a matky, rovněž urozené Elišky Lorecké a z Elkuše.⁹ Vždyť až dodnes jsou u vás vidět památky na mého děda z matčiny strany a jeho umění; částečně ve slavném chrámu Panny Barbory, totiž oltář svatosvaté Večeře Páně,¹⁰ částečně ve vaší radnici čili městské síni, to jest sochy Spasitele Pána a jeho dvanácti apoštolů, vyřezané z tvrdého dřeva, které jsem si s potěšením prohlédl jako nedávný host ve vašem městě – a to nikoli bez radosti v duši a bez příjemné vzpomínky na děda (jehož jsem živého neviděl, protože už před mým narozením byl nesmyslně proboden kopím svého opilého nájemníka, když bránil jeho manželku před mužovou nespravedlností; zemřel zde v Praze, kam se již dříve uchýlil se svým uměním). Zažíval jsem však stále tak velkou přízeň vaši i vašich občanů, v jakou bych se sotva odvážil doufat, kdybych se byl narodil ve vašem městě.

3r Pripomíná se však ještě další důvod mého úmyslu, jenž mne pohnul k této dedikaci. | Vaše obec si vždy zasluhovala chválu, protože jednak milovala poctivá řemesla, jednak úsilí o ně štědře podporovala. Že je to skutečně pravda, to dokazuje vaše vyšší škola, postavená s velkými náklady znovu od samých základů. Autory a podporovateli díla byli skvělí muži, kteří jsou jak pro lásku, tak pro ochranu vzdělanosti hodni věčné paměti: primátor Zikmund Kozel z Riesenthalu¹¹ a váš císařský rychtář Mikuláš Vodňanský z Čazarova. Tak jako jsme s radostí pohlíželi na to, že za života setrvali v nejvyšší svornosti, tak jsme také po zásluze truchlili, když jeden druhého následoval během krátkého času ve smrti, jako by si navzájem podali pravice. Tato nová škola bude tedy vždy vyvolávat vzpomínku na ony zemřelé; necht' všechny seznamuje s vaší šlechtností a dobročinností, zvláště proto, že jste se nespokojili jen se vztyčením budovy Múzám, ale také že jste pro její učitele schválili velmi důstojná stipendia a nejhudším studentům jste se postarali o podporu, takže se beze strachu z hladu a nedostatku mohou jedni i druzí, učitelé i studenti, věnovat vzdělávání a svým povinnostem. Taková totiž péče je hodna moudré městské vrchnosti, která se stará nejen o současný blahobyt občanů, ale předvídá i budoucnost, jaké chce mít po sobě potomstvo. Školy mají hospodářské, obecní nebo církevní semináře a z těchto částí se v tomto životě skládá celé těleso lidské společnosti. | Správně to chápe Cicero: „vlasti nelze přinést žádný větší či lepší dar, než když se učí a vzdělává mládež; platí to zvláště za těch mravů a dob, kdy se propadla tak, že je třeba ji usměrňovat a krotit všemi prostředky.“¹²

Zbývá, abych se zmínil i o třetí příčině této své dedikace. Je jí to, že vaše město a vaši občané mi poskytli rozsáhlou pomoc při uspořádání tohoto *Nomenklátoru*. Protože je v něm několik kapitol o pracích, nástrojích¹³ a rudných žilách,¹⁴ o hašplech¹⁵ a rumpálech k tažení rudy,¹⁶ o vodních strojích a větrnicích,¹⁷ o průbách, přípravě a šmelcování rudy, i o nástrojích nutných pro tuto činnost,¹⁸ a protože mi nebyly známy a neměl jsem po ruce jim vlastní české názvy (nejsem znalec prací s kovy), musel jsem se nutně uchýlit k odborníkům na tyto věci. Kýženého výsledku jsem dosáhl u přeslavných a mně nejdražších mužů a ctěných přátel, pana Jakuba Melissaea,¹⁹ děkana vašeho kostela a nejbdělejšího pastýře, pana Zikmunda Kozla z Riesenthalu, významného patrona školy, a pana Jana Pisky (Ryby), nejspolehlivějšího syndika obce. Tito tři mně v té práci usilovně pomáhali, shromažďovali údaje, vyhledávali horní řemeslníky, poznamenávali české výrazy, které se nalézají

⁹ Lorecký ze Lkouše (ev. Lorecký z Elkuše) byl příslušníkem starého českého šlechtického rodu.

¹⁰ Dnešní hlavní oltář pochází z počátku 20. století a zobrazuje též Poslední večeři Páně.

¹¹ V letech 1594–1595 byla v Kutné Hoře postavena budova partikulární školy, výrazně dotovaná Zikmundem Kozlem z Riesenthalu. Její dodnes zachovaný renesanční portál z červeného sliveneckého mramoru je dílem kamenického mistra Pavla z Prahy. Soudobá maliřská výzdoba fasády Mikuláše Kocourovského již zanikla. (Srov. Aleš Pospíšil, *Zmizelá Kutná Hora*. Praha – Litomyšl, Paseka 2009, s. 88–89.)

¹² Veleslavín citát z Ciceronova díla *De divinatione* 2,4 upravitel jen nepatrně po formální stránce, smysl se nezměnil.

¹³ Srov. kap. LIX, *De officiis metallicis et metallicorum instrumentis*.

¹⁴ Srov. kap. LX, *De venis metallicis*.

¹⁵ Rumpál k vytahování stříbrné rudy z dolu.

¹⁶ Srov. kap. LXI, *De machinis tractoriis et instrumentis vectoriis*.

¹⁷ Srov. kap. LXII, *De machinis aqueductoriis et spiritalibus*.

¹⁸ Srov. kap. LXIII, *De experimentis et praeparationibus metallorum, antequam excoquantur*, a kap. LXIII, *De excoctione seu coctura metallorum et salis, et instrumentis*.

¹⁹ Jakub Melissaeus (1554–1599).

v příslušných kapitolách, a posílali mi je. Velmi jsem si přál je v tomto svém dopise jmenovat pro jejich čest a zásluhy, abych někoho neošidil o zaslouženou chválu | a aby žáci, kteří z toho budou těžit, věděli, komu jsou dlužni za nabytí vědomostí o těchto věcech.

Po zásluze a podle nejlepšího práva se tedy k vám, nejjasnější muži, a do slavné školy vašeho města vrací tento *Nomenklátor*, který odtud z velké části pochází. Nechci zde již opakovat dřívější důvody, proč se sluší, abych vám a vašemu jménu zasvětil tento svůj plod: je to kvůli přeslaské vzpomínce na mateřský původ a vy také budete nejhodnější takové pocty pro svou šlechtitost a neobyčejnou štědrost, kterou jste vynaložili na uchování, zvelebení a rozšíření škol a školských zájmů. Zdržím se výkladu o užitečnosti tohoto *Nomenklátoru*, protože to je všem obecně známo, jak může být zjevné z nedostatků, jimiž až doposud naše školy k velké škodě studujících dětí strádaly. Na závěr vás prosím, nejlepší mecenáši, abyste laskavě přijali tuto mou práci a abyste spěchali zahrnovat školy svou přízní. Necht' vás všechny, vaše město, kostely a školy chrání svým milosrdenstvím Nejlepší Největší Bůh,²⁰ necht' vás ochraňuje a laskavě zachovává od všeho zlého, amen.

V Praze 1. listopadu, roku Božího navštívení 1598

Daniel Adam z Veleslavína, měšťan a tiskař pražský

4v | *vacat*

5r | Třídy a kapitoly všech věcí vyložených v tomto *Nomenklátoru*. První číslo označuje kapitolu, poslední stránku.²¹

Kapitoly I. třídy

1. O Bohu a duchovnu ... str. 1
2. O církvi, chrámu a svatém církevním zařízení ... 3
3. O povinnostech a uspořádání církve ... 7
4. O náboženství a o tom, o čem učí a pojednává církev ... 11

Kapitoly II. třídy

1. O přírodě, jejích účincích a věcech majících v sobě přirozenost ... 21
2. O místě a jeho rozdílech, o místních pojmech, a zvláště o cestách ... 23
3. O času a jeho rozdílech ... 27
4. O světě, nebi a hvězdách ... 35
5. O živlech, tedy o ohni a vzduchu, rovněž o počasí a jevech, které lze spatřit ve vzduchu ... 39
6. O vodě a o věcech souvisejících s vodou ... 41
7. O zemi a jejích rozdílech přirozenosti ... 47
8. O kovech ... 55
9. O kamenech a drahokamech ... 59
10. O stromech obecně a o jejich částech ... 63

²⁰ *Deus Optimus Maximus* (D.O.M.) je oblíbená formulka křesťanské, zejména renesanční literatury a pochází z římského věnování I.O.M. (*Iovi Optimo Maximo*), Nejlepšímu Největšímu Jovovi, které se často objevovalo např. na náhrobních nápisech.

²¹ Číslice se ve skutečnosti vztahují ke sloupcům, nikoli ke stranám původní edice.

1r | *Viersprachiger böhmisch-lateinisch-griechisch-deutscher Nomenclator*, der die Benennungen fast aller Dinge enthält, die sich bei bewährten Autoren aller Fächer finden; eingeteilt in vier Klassen, von denen die erste von Gott handelt, die zweite von der Natur, die dritte vom Menschen und die vierte von den Künsten; herausgegeben zum Nutzen der wissbegierigen Jugend durch den Fleiß und die Arbeit sowie auf Kosten von Meister Daniel Adam von Veleslavín. Am Ende sind zwei sehr umfangreiche Register hinzugefügt, ein böhmisches und ein lateinisches. Im Jahr des Herrn 1598.

1v | Johann Sturm.

Man muss sich sorgfältig darum kümmern, dass die Schüler sich einen reichen Wortschatz aller Dinge aneignen, die im täglichen Gebrauch vorkommen und die sich vor den Sinnen der Menschen ausbreiten. Es soll nichts am menschlichen Körper, beim Vieh, in der Küche, im Weinkeller, im Getreidespeicher geben, nichts soll zum täglichen Essen verwendet werden, nichts soll in Gärten an Kräutern, Früchten und Bäumen erblickt werden, nichts soll in der Schule behandelt werden, nichts in der Bibliothek, nichts in den Kirchen besucht werden, nichts soll am Himmel täglich die Sinne der Menschen bewegen, was die Knaben, soweit es geschehen kann, nicht mit einer lateinischen Bezeichnung benennen können.

2r | An die höchst angesehenen, weisesten Konsuln, besten Senatoren der königlichen Bergstadt Kuttenberg in Böhmen, an meine Herren und verehrungswürdigen Förderer der guten Künste

Als ich darüber nachdachte und ernsthaft mit mir selbst erwog, wem ich diesen neuen viersprachigen *Nomenclator*, den ich mit Fleiß und Mühe und auf meine Kosten herausgegeben habe, widmen soll und wem ich ihn durch meine Widmung gleichsam zu eigen machen soll, seid ihr mir als erste in den Sinn gekommen, höchst angesehene Männer, weiseste Konsuln und beste Senatoren. Auch geschieht das nicht ohne euer Verdienst oder gerechten Grund, der mich zu diesem Entschluss bewegt hat, spontan und durch sein Gewicht.

Ich möchte aber gerne kurz auf das eingehen, worüber ich als erstes nachgedacht habe: Eure höchst angesehene Stadt Kuttenberg, einst mächtig an Männern und Reichtum, beansprucht ein gleich großes Verdienst an meiner Herkunft wie die Dreistadt Prag, meine natürliche und wahre Heimat, von der sie auch ihren Vorrang und ihre führende Position im Frieden und im Krieg, zu Hause und in der Öffentlichkeit erhalten und gleichsam immer als kleinere Hauptstadt und Schatzkammer dieses Königreichs angesehen wurde.

2v | Ich schweige über den alten Vertrag, der zwischen eurer Stadt und der größeren Stadt Prag | im Jahr des Herrn 1338 unter dem böhmischen König Johann, dem Vater Kaiser Karls IV., des frömmsten Vaters des Vaterlandes, geschlossen wurde, durch den sich diese zwei führenden Städte gleichsam zu einer Gemeinde zusammenschlossen, sodass wenn jemand Prager Bürger war, er auch das Bürgerrecht von Kuttenberg hatte und wer Bürger von Kuttenberg war, sich auch des Prager Bürgerrechts erfreute.

Meine liebste Mutter Regina seligen Angedenkens wurde auf den Kuttenbergen geboren (unter diesem Namen finde ich eure bedeutende Stadt von alters her vor), von ehrbaren Eltern, dem Vater Jakob Statuarius sowie der edlen Mutter Eliška Lorecká von Elkuš.

Sind doch auch bis heute offenkundige Denkmäler meines Großvaters mütterlicherseits und seiner Kunst bei euch zu sehen, zum Teil in der berühmten Kirche der Hl. Barbara, nämlich der Altar des höchstheiligen Abendmahls, zum Teil in eurem Rathaus oder Beratungsgebäude, nämlich Statuen unseres Heilands und seiner zwölf Apostel, aus massivem Holz geschnitzt, die ich neulich als Besucher in eurer Stadt besichtigt habe, nicht ohne Freude im Herzen und sehr angenehme Erinnerung an meinen Großvater (den ich nicht mehr erlebt habe, weil er schon vor meiner Geburt vom Spieß seines betrunkenen Mieters in einem unüberlegten Anfall durch-

bohrt wurde, als er dessen Frau gegen die Ungerechtigkeit ihres Mannes verteidigte, er starb hier in Prag, wohin er sich schon früher mit seiner Kunst gewandt hatte).

Euer Wohlwollen aber und das eurer Bürger habe ich immer in solchem Maße erfahren, wie ich es kaum hätte erhoffen können, wenn ich in eurer Stadt geboren wäre.

Aber es kommt noch ein weiterer Grund meines Vorhabens hinzu, der mich zu dieser Widmung bewegt hat. | Eure Gemeinde hat immer das Lob verdient, dass sie sowohl die ehrbaren Künste liebte wie auch die Bemühung um sie freigiebig gefördert hat.

Dass dies wirklich wahr ist, zeigt eure höhere Schule, die mit großen Kosten von Grund auf neu erbaut wurde, von hervorragenden Männern, die sowohl wegen ihrer Liebe zu den Künsten als auch wegen deren Unterstützung des ewigen Gedenkens würdig sind, vom Primator Zikmund Kozel von Riesenthal und vom kaiserlichen Richter Nikolaus Vodňanský von Čazarov, den Urhebern und Förderern des Werks. So wie wir sie lebend in größter Eintracht gesehen haben, so haben wir sie nach Verdienst betrauert, als sie sich gleichsam die rechte Hand reichten und sich kurz hintereinander im Tod nachfolgten.

Deshalb wird diese neue Schule immer wieder die Erinnerung an jene Toten erneuern; und sie wird eure Tugend und Großzügigkeit allen bekanntmachen, insbesondere weil ihr euch nicht damit begnügtet, diese Gebäude für die Musen errichtet zu haben, und dabei auch für die in ihm Lehrenden sehr ehrenvolle Einkünfte festgelegt und zugleich für den Unterhalt der ärmeren Lernenden gesorgt habt, sodass ohne Furcht vor Hunger und Mangel die einen die guten Künste lehren und die anderen sie lernen und sich ihrer Pflicht widmen können.

Eine solche Sorge ist nämlich einer klugen städtischen Obrigkeit würdig, dass sie nicht nur für gegenwärtigen Wohlstand der Bürger sorgt, sondern für die Zukunft vorhersieht, welche Nachwelt sie sich wünscht. Die Schulen sind nämlich Pflanzstätten der Wirtschaft sowie der öffentlichen und kirchlichen Angelegenheiten, und aus diesen Teilen besteht der gesamte Körper der menschlichen Gesellschaft. | Und richtig hat das Cicero bemerkt: „Dem Staatswesen kann man kein größeres oder besseres Geschenk darbringen, als wenn die Jugend unterrichtet und erzogen wird; und dies vor allem dann in Sitten und Zeiten, in denen sie so heruntergekommen ist, dass es nötig ist, sie mit allen Mitteln zu zähmen und zu mäßigen“.

Es bleibt noch übrig, dass ich auch den dritten Grund dieser meiner Widmung erwähne. Er besteht darin, dass aus eurer Stadt und von euren Bürgern mir bei der Darlegung dieses *Nomenclators* ausgedehnte Hilfe zuteil wurde. Denn es gibt in ihm einige Kapitel über Tätigkeiten, Instrumente und Metalladern, über Zug- und Transportmaschinen, Wasserleitungen und Windmühlen, über Experimente, die Vorbereitung und das Schmelzen des Erzes und über die hierfür nötigen Werkzeuge, und weil mir die eigentlichen böhmischen Bezeichnungen nicht bekannt und geläufig waren (ich bin nämlich kein Kenner der Metallkunde), musste ich meine Zuflucht bei Fachleuten für diese Dinge suchen. Und ich erfuhr, was ich wollte, von den höchst angesehenen Männern und mir zugeneigten verehrungswürdigen Freunden, von Herrn Jakub Melissaes, dem Dekan eurer Kirche und aufmerksamsten Hirten, von Herrn Zikmund Kozel von Riesenthal, dem vortrefflichen Patron der Schule, und von Herrn Johannes Pisca, dem verlässlichsten Syndikus der Gemeinde. Diese drei halfen mir eifrig bei der Arbeit, indem sie Angaben sammelten, Bergfachleute aufsuchten, die böhmischen Ausdrücke aufzeichneten, die in den betreffenden Kapiteln vorkommen, und sie an mich schickten. Diese wollte ich wegen ihrer Ehre und ihrer Verdienste auf jeden Fall in diesem meinem Brief nennen, damit es nicht scheint, ich würde jemanden um sein verdientes Lob betrügen, | und damit die Schüler, die hiervon profitieren, wissen, wem sie für den Erhalt von Wissen über diese Dinge Dank schulden.

Nach Verdienst und mit bestem Recht kehrt also, höchst angesehene Männer, zu euch und in die berühmte Schule eurer Stadt dieser *Nomenclator* zurück, der zu einem guten Teil aus ihr hervorgegangen ist. Ich will hier nicht die früheren Gründe wiederholen, warum es sich ziemt, dass ich diese meine Frucht euch und eurem Namen widme, wegen der süßesten Erinnerung an die Heimat der Mutter und weil ihr wegen eurer Tugend und eurer berühmten Freigebigkeit, die ihr auf die Bewahrung, Vermehrung und Förderung von Schulen und Schulinteressen aufgewandt habt, einer solchen Ehre besonders würdig seid. Ich halte mich zurück, von der Nützlichkeit dieses *Nomenclators* zu handeln, weil das allen öffentlich bekannt ist, wie es auch aus dem Man-

gel, an dem unsere Schulen bisher mit großem Schaden für die Studien der Kinder gelitten haben, offenkundig sein dürfte. Abschließend bitte ich euch, beste Förderer, dass ihr diese meine Mühe gütig annehmt und fortfahrt, die Schulen mit eurer Gunst zu bedenken. Möge der allmächtige Gott euch alle, eure Gemeinde, Kirchen und Schulen mit seiner Barmherzigkeit schützen, behüten und gnädig vor allem Bösen bewahren, Amen.

Zu Prag, am 1. November im 1598. Jahr der Erscheinung des Herrn. Daniel Adam von Veleslavín, Prager Bürger und Drucker.

4v | *vacat*

5r | Die Klassen und Kapitel aller in diesem *Nomenclator* erklärten Dinge. Die erste Zahl bezeichnet das Kapitel, die zweite die Seite.

Die Kapitel der I. Klasse

1. Über Gott und das Geistliche ... S. 1
2. Über die Kirche, den Tempel und die Ausstattung der heiligen Kirche ... 3
3. Über die Pflichten und Ordnungen der Kirche ... 7
4. Über die Religion und über das, was in der Kirche gelehrt und behandelt wird ... 11

Die Kapitel der II. Klasse

1. Über die Natur, ihre Wirkungen und die Dinge, die Natürliches in sich haben ... 21
2. Über den Ort und seine Unterscheidungen und künstliche Orte und insbesondere über Wege ... 23
3. Über die Zeit und ihre Unterscheidungen ... 27
4. Über die Welt, den Himmel und die Sterne ... 35
5. Über die Elemente, also über Feuer und Luft, ebenso über die Stürme und das, was man in der Luft wahrnimmt ... 39
6. Über das Wasser und die mit ihm zusammenhängenden Dinge ... 41
7. Über die Erde und ihre Unterscheidungen entsprechend der Natur ... 47
8. Über die Metalle ... 55
9. Über Steine und Edelsteine ... 59
10. Über die Bäume im Allgemeinen und über ihre Teile ... 63
11. Über die Garten- und Obstbäume ... 67
12. Über die Früchte der Obstbäume ... 69
13. Über die Gärten ... 75
14. Über die Waldbäume ... 77
15. Über die Früchte der Waldbäume ... 79
16. Über die Früchte ... 79
17. Über die Rose und die Weinrebe ... 83
18. Über die Pflanzen im Allgemeinen und über ihre Teile ... 85
19. Über das Getreide und die Getreidepflanzen ... 89
20. Über die Hülsenfrüchte ... 91
21. Über die Garten- oder Nutzpflanzen und das Gemüse ... 91
22. Über die Pflanzen, aus denen man Kränze windet, und die wohlriechenden Pflanzen ... 99